
KÖZÉPKOR ÉS KORA ÚJKOR

A simonisták védekezése. Középkori válaszok a szimónia vádjára

Az Apostolok Cselekedete nyolcadik része beszéli el Fülöp evangélista és Simon mágus találkozását. A varázsló látva a csodákat maga is hitt és megkeresztelkedett. Amikor látta, hogy a szintén odaérkező Péter és János kézrátételével a megtérők részesülnek a Szentlélek ajándékában, pénzt kínált fel nekik és ezt mondta: „Adjátok nekem is ezt a hatalmat, hogy akire ráteszem a kezemet, vegye a Szentlelket!” Péter azonban ezt mondta neki: „Vesszen el a pénzed veled együtt, amiért azt gondoltad, hogy pénzen megszerezheted az Isten ajándékát. Nem részesülhetsz, és nem is örökölhetsz ebből, mert a szíved nem egyenes az Isten előtt.”

Simon mágus lett így mindazoknak az elődje, akik a következő két évezredben pénzért akartak szentségeket, egyházi hivatalt szerezni. Ezt a jelenséget azóta egyszerűen szimóniának nevezik. Az, hogy a szimónia megengedhetetlen, kétségtelenül világos az összes egyházi hatóság előtt.

Még a késő antik korban, Nagy Gergely pápa (590–604) idején tovább bővült a szimónia fogalma. Ekkor már a egyházi folyamatba a világi érdekek alapján történő beavatkozást is annak tekintette. A szimónia egyértelmű tilalma ellenére az egész egyháztörténet során, még ha különböző intenzitással is újra meg újra fellép a jelenség, bár a XI. századi egyházi reformok előtt sűrűbben kimutatható. Felvetődik a kérdés, hogy minden középkori simonista tudatában volt-e tevékenysége elvetendőségének. Bár ez bibliai és patrisztikai tekintélyek alapján nem volt kétséges, soha nem létezett annak alapos igazolására magyarázat. Mégis ha közelebről megnézzük a jelenséget, azt lehet mondani, hogy egy sor érvet hoztak fel az igazolására. Ezeket eddig a szakirodalom legfeljebb csak lábjegyzetekben említette. Amikor ezeket az érveket elsőként rendszerezve közöljük, először azt kell megvizsgálunk, hogy milyen történelmi feltételekből fakadtak ezek az indokok. Értelemszerűen a hangsúly a XI. és XII. századra helyeződik, mert ebben az időszakban került a szimónia az egyházi reformerek összűzébe. Ezért származik a legtöbb erre vonatkozó megnyilatkozás ebből az időből.

Figyelembe kell venni azt a tény, hogy a szimónia védelmével kapcsolatos érveket ellenfelei révén ismerjük. Ez az időszak a születő jogtudomány korszaka, amely szimóniából eredő jogi problémákkal foglalkozott.

Egy német püspök 1164-es megnyilatkozása, miszerint az áldás árusítása még mindig jobb az átkok árusításánál, csak egy kissé enyhíti a szimónia tényét. A szimónia tilalmára néha egészen erőszakosan reagáltak az érintettek. 1060-ban Brescia városának éppen egy pápai szinódusról visszatérő, a szimónia tilalmát kihirdető püspökét saját papjai halálra verték.

A történeti kutatás a leggyakrabban a védekezés azt említi, miszerint pénzért nem a felszentelést, hanem az adott egyházi hivatalhoz kapcsolódó anyagi javadalmakat vették meg, így ez az eljárás nem tartozik a szimónia tilalma alá. Ezt vitatja első alkalommal a X. század végén Abbo von Fleury apátja, de felvetődik ez egy generációval később Arezzoi Guidonál is, akinek álláspontja széles körben ismertté vált.

A nevezett szerzők nem fáradnak bele, hogy az egyházi hivatal és az azzal járó anyagi javak különválasztását vitassák. Mindannyian úgy gondolják, hogy a kettő – úgy ahogy a test és a lélek – szorosan egymáshoz tartozik. Ezek kétségtelenül meggyőző szavak, de megfelelnek-e vajon a korabeli, az egyházi hivatalról szóló és az ahhoz kapcsolódó felfogásnak?

A szellemi és anyagi dolgok közti különbségtétel egész korai. 882-ben III. Károly császár Metz megüresedett javadalmait néhány hónapra rokonának, Hugónak engedi át. Néhány évvel később Châlon püspökségét kapja meg Thérouanne püspöke úgy, mint világi javadalmat, kizárólag javadalmainak használatára. A püspöki javadalmak tisztán anyagi hasznosítása az azzal kapcsolatos egyházi feladatok nélkül legnyilvánvalóbb Pontius toulouse-i gróf házassági szerződése kapcsán, aki nejének nászajándékkul Albi püspökségét adja, és ez nem volt korántsem egyedi eset. A kolostoroknál még gyakoribb volt a javadalmak ilyen jellegű használata.

A reformereknek annyiban igazat kell adni, hogy mindez kétségtelenül az egyházi javadalmakkal való visszaélés volt. Mégis, az egyházi hivatal és a vele kapcsolatos javadalom elválasztását ideálisnak tartották, amire törekedni kell, és az elválasztás elképzelhető és a gyakorlatban elterjedt volt.

A szimónia megítélésében azonban volt egy alapvető probléma. Ugyanis a fogalmat hosszú időn keresztül nem tisztázták, így ezt mindkét részből messze kihasználták. Az investitúra harc után kezdte el a születő jogtudomány tisztázni. A meghatározás Rufius, bolognai jogásznak köszönhető, aki a szimóniát a következőképp definiálta: „valamely egyházi javadalom vásárlása és eladása iránti nyomatékos kívánság” Ez egy elég tág meghatározás, ami magában foglalja az egyházi épületek és miseeszközök eladá-

sának tilalmát is. Még így is több kérdés maradt nyitva: Lehet-e azokat az egyházi hivatalokat például az igazgatási és igazságszolgáltatási területen, amelyekhez nincs szükség felszentelésre, adni-venni? Érvényes ez a házasság szentségének kiszolgáltatásakor, amikor a Szentlélek nem adatik át? Ezekre a kérdésekre a kánonjogászok más-más választ adtak.

Már a XI. században nem egyformán vették fel a szimóniával a harcot. Nem véletlenül támadták előszeretettel a laikusok beiktatását. A fő cél az egyház világi befolyástól való megőrzése volt.

Egy másik életből vett példa más megvilágításba helyezi a kérdést. Az 1050-es években Milánóban az ottani vallásos mozgalom egyik vezetője harcos beszédet tartott a szimónia ellen. Ez azonban a város egyházi személyeit egzisztenciájukban veszélyeztette. Miből éljenek, ha nem az egyházi javadalmak adásvételéből? Mintegy húsz évvel később Adam von Bremen elismeri, hogy Norvégia és Dánia frissen misszionált területeinek egyházi személyei ellátására nem volt elegendő a tized. Ez a két forrás arra utal, hogy a középkori alsópapság helyzete nem volt éppen rózsásnak nevezhető.

A lateráni zsinatok (1179–1215) világosság tették, hogy az ilyen szokás nem menti a helyzetet. Az egyházi gyűlések vezérmondata az volt: „Krisztus azt mondta, hogy én vagyok az igazság és nem azt, hogy én vagyok a szokás.” Eltérően ítélték meg azt a tény, ha valaki egy egyházi hivatal betöltéséért fizetni kényszerült.

A szokás, tudatlanság és kényszer nem mentesítette a simonistákat. Egy másik eset, a már említett Arezzói Guidó barátjáról, Tedald püspökről szól. Róla azt jegyzik fel, hogy kész lett volna 1000 fontot adni, hogy pápa lehessen, hogy végre kiűzze az átkozott simonistákat a világból.

Több szempontból érdekes egy XI. századi traktátus. Egyrészt itt egy simonista jut szóhoz, másrészt igen részletesen kifejti álláspontját. Először azokat az egyházi tisztségeket veszi sorra, amelyek nem kifejezetten papi hivatalok. Ő ezek megvásárlását tekintve, mivel jó céllal történik, nem tartja elvetendőnek. Hasonlóképpen látja a felszenteléshez kapcsolódó feladatokat is. Ha valaki azért fizet, hogy a hivatalával jót tegyen, és a rábízott lelkeket a kárhozattól megmentse, az nem kárhozatos dolog. A szerző arra hivatkozik, hogy elég sok olyan személyt ismer, akik elutasították, hogy javadalmakat ingyen vegyenek át, másképpen élőködőnek tartanak magukat. Az irat üzenete világos: nem minden esetben utasítható el a pénzért történő vásárlás, pl. ha az önként vagy jó szándékkal történik.

Ez az érv nemcsak a XI. században volt általános. Száz évvel később előfordul Tournai Simon párizsi teológiai professzornál is. A körülmények mérlegelésével kapcsolatban arra a következtetésre jutott Petrus Lombardus,

hogy vannak tettek, amelyek önmagukban legyenek bár jók vagy rosszak, vagy melyeknél a szándék közömbös, de vannak, ahol erre figyelemmel kell lenni. Aquinói Tamás még továbbmegy ebben a kérdésben. Ő a szentségek adásvételét egyértelműen helytelennek tartja, de ha ez a papok vagy a püspökök megélhetésére szolgál, az számára jó szándék és nem szimónia.

A XV. században újra előjött a kérdés Dietrich von Niem pápai jegyzőnél, aki az 1404-es pápaválasztásnál egy emlékiratban tiltakozott az ellen, hogy a jövőbeli pápa a privilégiumok adásáért pénzt várhasson el, azért hogy a egy hadsereget finanszírozzon vagy a Kapitoliumot vagy az Angyalvárat visszaszerezze. Ezek ekkor ugyanis mások kezén voltak. A terv finanszírozásának ötlete aligha lehetett légből kapott, ugyanis az elhunyt IX. Bonifác pápa politikájának részét képezte. A cél szentesítette az eszközt.

Ha összefoglalásképpen visszatekintünk a középkori kijelentésekre, melyek a simonista praktikák igazolására szolgálnak, meglepődve állapíthatjuk meg, hogy milyen nagy számban fordulnak elő az egyértelmű egyházi szimónia-tilalom ellenére, és milyen különbözőképpen érvelnek: egyszer gyakorlatiasan-életszerűen, gyakrabban jogi megközelítéssel, néha azonban teológiai megfontolásból. Alkalmanként bebizonyítják a szimónia vádjának érvénytelenségét, gyakrabban pedig az egész eljárást a körülmények tükrében tartják ártalmatlannak. Semmi esetre sem tökfilkókról van szó, akiknek érvei eleve tarthatatlanok, mint ahogy a szimónia ellenzői el szeretnék velünk hitetni. A legeredményesebb a jó szándék érve volt, ami hozzájárult ahhoz, hogy a néhány simonista praktika, az alapvető szimónia-tilalom ellenére, a későbbi korban még az egyházon belül is elfogadott volt. A szimónia elleni középkori harcnak nemcsak azért volt olyan kis sikere, mert az ember a korrupcióra hajlamos vagy mert a középkori klérus erkölcsileg romlott lett volna, hanem azért is, mert ugyanaz a tevékenység, amely az egyik szemében elvetendő szimónia, a másiknak logikus érvekkel megmagyarázható volt.

Ahelyett, ahogy a XI. században, minden egyházi javakkal történő üzletelést kerekén elutasítottak volna, a késő középkorban inkább Gelasius pápa († 496) dekrétumának a szimóniára vonatkozó szakaszának a végén írt irányelvéhez tartották magukat: „Alkalmanként éppen a kánoni előírások szükségéből vagy az egyház előnyére fellazítottak.”

Deutinger, Roman: Simonisten rechtfertigen sich. Mittelalterliche Antworten auf den Vorwurf der Simonie. (A simonisták védekezése. Középkori válaszok a szimónia vádjára.) Zeitschrift für Kirchengeschichte 2009/2 145–159. p.

Kovács Teofil